

Aanbod partnerterreinen Werklandschappen van de Toekomst

Wat het programma Werklandschappen van de Toekomst voor jou kan betekenen in de verduurzaming van je bedrijventerrein

Oktober 2024

Werklandschappen
van de Toekomst

Inhoudsopgave

Introductie	3
1. Programma Werklandschappen van de Toekomst	4
2. De zwermanpak: naar 1000 groene, gezonde en toekomstbestendige bedrijventerreinen	5
2.1 De zwermanpak; het project	5
2.2 Sluit je aan als partnerterrein van Werklandschappen van de Toekomst	6
2.3 Wat gaan we doen in de komende jaren	8
3. Capaciteits- en kennisopbouw in de regio	9
4. Vraaggericht ondersteunen	10
4.1 Niveaus van vraaggerichte ondersteuning en type vraagstellers	10
4.2 Werkwijze	11
4.3 Vergroening op het regionale niveau	13
4.4 Vergroening op het bedrijventerrein	14
4.5 Vergroening van je bedrijfspand en - kavel	18
4.6 Het vinden van de juiste expertise – hoe doen we dat?	19
5. Coming up: vouchers voor vergroening	23
5.1 Voucherregeling als onderdeel van de Green Deals	23
6. Regionale Communities of Practice en bijeenkomsten	24
6.1 Regionale Communities of Practice (CoP's)	24
6.2 Roadshow bedrijven(terreinen)	24

Introductie

Dit document is bedoeld voor iedereen die op een bedrijventerrein werkt, die hulp kan gebruiken bij het toekomstbestendig maken van zijn of haar bedrijventerrein.

Denk aan:

- Regio
- Ondernemer
- Werknemer
- Vastgoedeigenaar
- Bedrijventerrein (parkmanager, ondernemersvereniging)
- Gemeente
- Provincie
- Waterschap

In dit document vind je antwoord op wat Werklandschappen van de Toekomst voor jou kan betekenen. Wil je je aansluiten als partnerterrein van Werklandschappen van de Toekomst? Lees dan verder op pagina 7.

1. Programma Werklandschappen van de Toekomst

Werklandschappen van de Toekomst is een brede beweging van partijen die met innovaties op diverse terreinen toewerken naar toekomstgerichte, groene, gezonde en klimaatbestendige bedrijventerreinen. De circa 3.800 bedrijventerreinen in Nederland vormen een belangrijk deel van het bebouwde oppervlak en passen in toenemende mate niet meer bij deze tijd. De urgente maatschappelijke en economische uitdagingen op het gebied van klimaatadaptatie, biodiversiteitsherstel, energietransitie, het nieuwe werken, wonen en circulariteit vragen om een nieuw perspectief.

Het programma werkt in negen jaar toe naar een nieuw normaal, waarin bedrijventerreinen transformeren naar groene, gezonde, energie-efficiënte en klimaatbestendige werklandschappen van de toekomst. Het programma draagt bij aan:

- Het beperken van risico's van hitte- en wateroverlast;
- Het realiseren van een aantrekkelijke werkomgeving;
- Het bijdragen aan biodiversiteitsherstel;
- Het bevorderen van de energietransitie;
- Het bevorderen van de innovatie- en implementatiekracht van de groensector.

Dit vraagt innovatie op meerdere terreinen. De werkwijze van Werklandschappen van de Toekomst bestaat uit vijf oplossingsrichtingen, die samen de status quo doorbreken:

1. Onderbouwen en verspreiden van de business cases voor het verduurzamen en toekomstbestendig maken van bedrijventerreinen;
2. Verbinden van publieke en private belangen teneinde gezamenlijk te financieren;
3. Verhogen van inzicht in de waarde en opbrengsten van natuur;
4. Innovatieve fysieke oplossingen ontwikkelen, testen en toepassen;
5. Versterken van de groene sector door een nieuwe arbeidsmarktaanpak.

2. De zwermanpak: naar 1000 groene, gezonde en toekomstbestendige bedrijventerreinen

2.1 De zwermanpak: het project

Wat is de zwerm?

De zwerm van 1000 bedrijventerreinen bestaat uit living labs, ambassadeursterreinen, partnerterreinen, en showcaseterreinen die in transitie zijn naar een groen, gezond en klimaatbestendig bedrijventerrein. In 4 living labs worden nieuwe producten, diensten en oplossingen onderzocht en getoetst. Ook worden (nieuwe) kennisvragen opgehaald. Op de 10 ambassadeursterreinen worden best practices uit de living labs breder toegepast, om te komen tot inspirerende voorbeeldlocaties. Op deze 14 terreinen onderzoeken tonen we aan een groen, gezond en klimaatbestendig bedrijventerrein, en dat de businesscase voor een groen, gezond en klimaatbestendig bedrijventerrein positief is. De kennis en ervaringen die we opdoen op deze 14 voorbeeldlocaties worden breed beschikbaar gesteld voor alle bedrijventerreinen in Nederland.

Naast de 4 living labs en 10 ambassadeursterreinen, sluiten ook partnerterreinen zich aan bij het programma. Partnerterreinen zijn bedrijventerreinen die op weg zijn naar een groen, gezond en klimaatbestendig bedrijventerrein. Het maakt niet uit waar je je op deze weg bevindt: het ene terrein heeft hierin al veel stappen gezet, bij een ander terrein krijgen de ambities net vorm. Voor meer informatie over partnerterreinen, zie paragraaf 4.2.

De Green Deals, living labs en ambassadeursterreinen

'Werklandschappen van de Toekomst' worden door dit programma de nieuwe standaard. Zij zullen de komende decennia bijdragen aan onze brede welvaart.

We sluiten Green Deals met provincies en gaan een intensieve meerjarige samenwerking aan. Er zijn 4 Green Deals gesloten met de provincie Utrecht, Noord-Brabant, Zuid-Holland en Gelderland. Uiteindelijk willen we met alle provincies een Green Deal sluiten. Deelnemende provincies committeren zich in de Green Deals aan het leveren van kennis en capaciteit, aan het inzetten van hun netwerk en aan het leveren van cofinanciering. Daarmee worden zij partner en mede uitvoerder van het programma voor de gehele periode van 9 jaar. Een dergelijke ruime periode geeft provincies de tijd om capaciteit vrij te spelen, de benodigde middelen te vinden en geldstromen om te buigen.

In de 4 provincies met een Green Deal krijgen in totaal 12 bedrijventerreinen de status van living lab of ambassadeursterrein. Er lopen gesprekken met andere provincies voor het sluiten van een Green Deal om de 2 laatste ambassadeursterreinen te selecteren. Hiervoor wordt cofinanciering vrijgemaakt vanuit provincies en

mogelijk waterschappen of regio's als onderdeel van de Green Deal. Vervolgens dragen betrokken gemeenten en bedrijven zelf ook bij gedurende het programma. Bij de Green Deals met provincies sluiten we zoveel mogelijk aan bij bestaande programma's voor de ondersteuning van bedrijventerreinen (zoals Grote Oogst in Brabant of de Energie Expertise Teams in Gelderland en Utrecht). Onderdeel van de Green Deals is ook het financieren van in totaal 150 vouchers waarmee bedrijventerreinen ondersteuning kunnen inkopen ten behoeve van het opstellen van een groenvisie en financieringsplan voor het betreffende bedrijventerrein.

Er is een groeiend aantal regelingen waarin middelen worden vrijgemaakt om verduurzaming van bedrijventerreinen te versnellen, waaronder de SPUK-regeling 'Ontzorging verduurzaming mkb en bedrijventerreinen'¹. Deze willen we helpen uitbouwen en opschalen. Tot en met uiterlijk 2032 hopen we gezamenlijk de benodigde middelen voor cofinanciering te genereren waardoor de ambities vanuit de oorspronkelijke aanvraag minimaal gerealiseerd kunnen worden. De samenwerking zal ook resulteren in regionale publiek-private samenwerkingen, in samenwerking met bedrijfsverenigingen. Deze bouwen voort op bestaande afspraken tussen provincies en onze partner Programma Verduurzaming Bedrijventerreinen Nederland (PVB Nederland). VNO-NCW en de aangesloten brancheverenigingen spelen hierbij ook een belangrijke rol en zijn voornemens om een belangennetwerk voor bedrijventerreinen op te richten om de organisatiegraad van bedrijventerreinen te vergroten.

Vijf oplossingsrichtingen

Zoals omschreven in hoofdstuk 1, bestaat de werkwijze van Werklandschappen van de Toekomst uit vijf oplossingsrichtingen, die samen de status quo doorbreken en een nieuwe norm creëren voor bedrijventerreinen. De activiteiten in de zwermanpak sluiten aan bij deze activiteiten.

1. Onderbouwen en verspreiden van de businesscases voor het verduurzamen en toekomstbestendig maken van bedrijventerreinen

Het onderbouwd onderzoek over baten van groen dat ontwikkeld wordt op de living labs en ambassadeursterreinen, wordt verspreid binnen de zwermanpak. Deze onderzoeken worden vertaald naar praktische handvatten in de Toolbox en in de Innovatiedatabase. Deze onderzoeken en de best practices die zijn opgedaan op de living labs en ambassadeursterreinen worden breed verspreid binnen de zwerm door middel van:

- Bijeenkomsten
- Capaciteits- en kennisopbouw in de regio middels

¹ 45 miljoen beschikbaar voor verduurzaming mkb en bedrijventerreinen | Nieuwsbericht | Home | Volkshuisvesting Nederland

- regionale Communities of Practice
- Vraaggericht ondersteunen van regio's en bedrijventerreinen
- Opleiden van aanjagers/projectleiders
- Inzet van vouchers
- Het Werklandschappen-webinar voor bedrijventerreinen

2. Verbinden van publieke en private belangen teneinde gezamenlijk te financieren

Op de living labs en ambassadeursterreinen worden slimme publiek-private financieringsmodellen ontwikkeld, die resulteren in standaard aanpakken en contracten voor publiek-private financiering. In de zwermaanpak worden deze innovatieve financieringsvormen breed verspreid door middel van:

- Aansluiten bij de publiek-private samenwerking op bedrijventerreinen in de regio's en het belang van vergroening duiden
- Capaciteits- en kennisopbouw in de regio middels regionale Communities of Practice
- Bijeenkomsten
- Inzet van 150 vouchers waarmee bedrijventerreinen ondersteuning kunnen inkopen ten behoeve van het opstellen van een groenvisie en financieringsplan voor het betreffende bedrijventerrein.

3. Verhogen van inzicht in de waarde en opbrengsten van natuur

Groen wordt vaak gezien als kostenpost, maar voegt veel waarde toe en brengt veel op. Op de living labs en ambassadeursterreinen worden langjarige prestatieafspraken gericht op waardecreatie ontwikkeld. Deze inzichten worden binnen de zwermaanpak breed verspreid door middel van:

- Bijeenkomsten
- Capaciteits- en kennisopbouw in de regio middels regionale Communities of Practice
- Vraaggericht ondersteunen van regio's en bedrijventerreinen
- Opleiden van de aanjagers
- Het Werklandschappen-webinar voor bedrijventerreinen

4. Innovatieve fysieke oplossingen ontwikkelen, testen en toepassen

De innovaties die worden (door)ontwikkeld op de living labs en ambassadeursterrein, worden opgenomen in de Innovatiedatabase. Deze innovaties worden binnen de zwermaanpak breed verspreid door middel van: zwermaanpak breed verspreid door middel van:

- Verspreiden Toolbox, kennis, businesscases en best practices
- Inzet van 150 vouchers waarmee bedrijventerreinen ondersteuning kunnen inkopen ten behoeve van het opstellen van een groenvisie en financieringsplan voor het betreffende bedrijventerrein.

5. Versterken van de groene sector door een nieuwe arbeidsmarktaanpak

De nieuwe normaal op 1000 bedrijventerreinen kan alleen worden gerealiseerd als er voldoende personeel beschikbaar is dat zich de nieuwe manieren van werken heeft eigen gemaakt. In de zwermaanpak wordt ingezet op:

- 150 vouchers waarmee bedrijventerreinen ondersteuning kunnen inkopen ten behoeve van het opstellen van een groenvisie en financieringsplan voor het betreffende bedrijventerrein. De uitvoerders van de vouchers zijn gekwalificeerde (groene) professionals die de inzichten uit de living labs en ambassadeursterreinen weten toe te passen.

Regionale aanpak

Voor de nieuwe normaal is het van belang dat er gewerkt wordt aan een robuuste regionale structuur die zowel gedurende fase 1 als na afloop de opschaling van de living labs en ambassadeursterreinen naar de zwerm van 1000 terreinen kan versnellen. Dit is nodig omdat het programmteam Werklandschappen van de Toekomst niet de directe verbinding kan zijn met 1000+ bedrijventerreinen. We hebben regio's nodig waarin de kennis en expertise gebundeld is. Daarmee kunnen we een structuur opbouwen waarop voortgebouwd kan worden naar de 1000 bedrijventerreinen.

Het is belangrijk om aan te sluiten bij hoe een regio is georganiseerd, door inzichtelijk te maken welke publieke en private partijen er zijn en, hoe financieringsstromen lopen en hoe de samenwerking tot nu toe is. Hierbij zoeken wij aansluiting op de structuur, met een regionale aanpak, van het Programma Verduurzaming Bedrijventerreinen Nederland (PVB Nederland). PVB Nederland is bedoeld voor toekomstbestendige werklocaties in zijn totaliteit en werkt aan het vergroten van de organisatiegraad ten behoeve van verduurzaming van bedrijventerreinen. Doel is dat alle regio's en hun samenwerkingsverbanden op dit thema beschikken over inhoudelijke- en proces expertise op alle thema's, dus biodiversiteit, klimaatadaptatie, bodem-watersystemen, energietransitie en duurzame mobiliteit. We voeren gesprekken met de dealmakers van de Regiodeals in regio's waar al aandacht is voor bedrijventerreinen, of voor vergroening van bedrijventerreinen. Het doel hiervan is programmering op vergroening van bedrijventerreinen in de Regiodeals stimuleren en aanjagen.

2.2 Sluit je aan als partnerterrein van Werklandschappen van de Toekomst

Werklandschappen van de Toekomst is een onderzoeks- en innovatieprogramma dat werkt aan het nieuwe normaal. Om te kunnen 'kantelen' naar dat nieuwe normaal, moeten minstens 1000 bedrijventerreinen in transitie zijn naar toekomstbestendige werklandschappen. Die terreinen kunnen bij Werklandschappen van de Toekomst aansluiten als partnerterrein. Partnerterreinen zijn bedrijventerreinen die op weg zijn naar een groen, gezond en klimaatbestendig bedrijventerrein. Het maakt niet uit waar je op deze weg bevindt: het ene terrein heeft hierin al veel stappen gezet, bij een ander terrein krijgen de ambities net vorm.

Wat krijg ik als partnerterrein?

Als partnerterrein krijg je:

- Als eerste **op de hoogte** van nieuwste innovaties, tips en kennis
- Een **nulmeting** van je bedrijventerrein (NL Omgevingsscan) die de huidige situatie en kansen in kaart brengt (zolang dit strekt)
- Toegang tot het Werklandschappen-webinar waarin je wordt bijgepraat over de laatste ontwikkelingen (vanaf 2025)
- **Werklandschappen-nieuwsbrief**
- Mogelijkheid tot **vraaggerichte ondersteuning** vanuit de kennis en expertise van de coalitiepartners van Werklandschappen van de Toekomst
- Informatie over de **vouchers** (vanaf 2025)
- Informatie over het behalen van het **Werklandschap Label** (vanaf 2025)

Als partnerterrein breng je:

- **Commitment aan het doel** om in beweging te zijn naar een groen, gezond en klimaatbestendig bedrijventerrein
- Opgedane **kennis inbrengen** bij het programma
- Inzetten voor **kennisdeling** met andere bedrijventerreinen (regionale Community of Practice)

Je kunt je aanmelden op bedrijventerreinniveau, dus niet als individueel bedrijf op een bedrijventerrein (tenzij je het hele terrein vertegenwoordigt uiteraard). Aanmelden kan via de knop hieronder of via werklandschappen.nl/word-partnerterrein.

AANMELDEN

Nulmeting van je bedrijventerrein

Als partnerterrein krijg je een nulmeting van je bedrijventerrein. Voor meer informatie over deze nulmeting, zie [hoofdstuk 4.4](#) vergroening op het bedrijventerrein, paragraaf nulmeting.

Het Werklandschappen-webinar voor bedrijventerreinen

Als partnerterrein krijg je vanaf 2025 een uitnodiging voor het Werklandschappen-webinar voor bedrijventerreinen. In een half uur worden de innovaties, ontwikkelingen en opgedane kennis uit de living labs, ambassadeursterreinen, en partnerterreinen gedeeld. Het Werklandschappen-webinar is bedoeld voor partijen op bedrijventerreinen die aan de slag willen of zijn en op de hoogte willen zijn van de nieuwste innovaties, tips en kennis uit de praktijk. Denk aan parkmanagers, bedrijven, hoveniers,

Werklandschappen - nieuwsbrief

In de nieuwsbrief delen we alle nieuwtjes rondom de ontwikkelingen binnen Werklandschappen, en de geleerde lessen uit de living labs en ambassadeursterreinen. We delen de kennis die we opdoen, inclusief handige tips over hoe dit zelf toe te passen op jouw bedrijventerrein. Meld je via werklandschappen.nl/contact aan voor de nieuwsbrief en blijf op de hoogte!

Innovatiedatabase

In de [Innovatiedatabase](#) vind je allerlei inspirerende innovaties uit de praktijk. Dit kan bijvoorbeeld gaan over fysieke vergroening, samenwerkingsvormen of slimme financieringsmodellen. De innovaties die worden toegepast, getoetst en doorontwikkeld op de living labs en ambassadeursterreinen landen in de Innovatiedatabase. Deze worden continu geüpdatet en zijn vrij beschikbaar voor alle bedrijventerreinen, hoveniers, bedrijven en regio's en publieke partijen. Wil je weten welke slimme innovaties er al bestaan waarmee je bijvoorbeeld energie bespaart én zorgt voor een koelere leefomgeving, of hoe je een groene wandelroute realiseert in een samenwerking tussen de ondernemers en de gemeente? Antwoorden vind je in de Innovatiedatabase.

Toolbox Toekomstbestendige Bedrijventerreinen

De Toolbox Toekomstbestendige Bedrijventerreinen is een gereedschapskist met allerlei tips en trucs voor de vergroening van je bedrijventerrein. In de [Toolbox](#) vind je een stappenplan, een overzicht van kosten baten en financiering van vergroening, en goede voorbeelden. Wil jij bijvoorbeeld weten wat de voordelen zijn voor ondernemers, of waar je begint? Antwoorden vind je in de Toolbox.

Vraaggerichte ondersteuning

Naast de mogelijkheid om gebruik te maken van de Toolbox en de Innovatiedatabase, biedt Werklandschappen van de Toekomst steun op maat, ook als jouw provincie (nog) geen Green Deal heeft ondertekend. We hebben een groep kundige mensen beschikbaar voor alle bedrijven en bedrijventerreinen. Deze groep bestaat uit Heijmans, Arcadis, Stichting CLOK, Natuur- en Milieufederaties, NL Greenlabel, Rebel, IVN Natuureducatie, TAUW, Vogelbescherming Nederland en NextGreen (voor meer informatie, zie paragraaf 4.6). Zij kunnen ondersteunen als je bijvoorbeeld één van deze vragen hebt:

- Wat zijn de kosten en baten van vergroening van mijn bedrijventerrein?
- Wat zijn de voordelen voor een ondernemer?
- Hoe prioriteer ik de ambities die we hebben?
- Hoe begin ik? Kunnen jullie de huidige situatie op het bedrijventerrein in kaart brengen?

We kunnen ondersteunen in bijvoorbeeld het uitvoeren van een nulmeting van de huidige situatie op je bedrijventerrein, of het organiseren van een werksessie met ondernemers, de gemeente en andere belanghebbenden op je bedrijventerrein. Deze sessie is maatwerk, we zorgen ervoor dat deze aansluit op de behoeften. Je kunt gratis en vrijblijvend gebruik maken van de kennis en expertise van de mensen van Werklandschappen van de Toekomst. Neem contact op via werklandschappen.nl/contact.

Wat kunnen we voor jou doen?

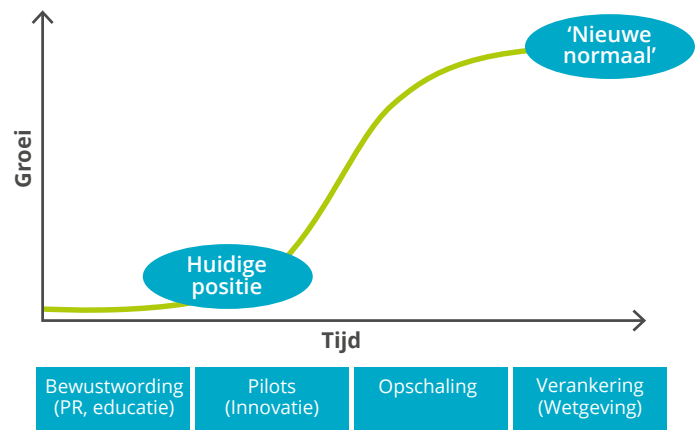
- ✓ Capaciteits- en kennisopbouw in de regio
- ✓ Vraaggericht ondersteunen
- ✓ Kennisdeling (in regionale community of practices)

2.3 Wat gaan we doen in de komende jaren

In 2024 is het programma van start gegaan en staan we aan het begin van de transitie naar een nieuwe normaal van groene, gezonde en toekomstbestendige bedrijventerreinen. Vanaf 2025 wordt de aanpak uitgebouwd.

Wat je vanaf 2025 kunt verwachten:

- Uitbouw regionale Communities of Practice
- Het vouchersysteem is in werking in de provincies Utrecht, Gelderland, Zuid-Holland en Noord-Brabant
- Verspreiden doorontwikkelde Toolbox, kennis, businesscases en best practices uit living labs en ambassadeursterreinen
- Vraaggericht ondersteunen
- Vervolg bijeenkomsten en roadshows
- Verdere aansluiting publiek-private samenwerkingen op bedrijventerreinen in de regio's
- Capaciteits- en kennisopbouw in de regio
- Trainingen procesregisseurs
- Het Werklandschappen webinar voor bedrijventerreinen

Figuur 1: Transitiecurve

3. Capaciteits- en kennisopbouw in de regio

Kennisopbouw in 2024 en daarna

In iedere regio is een versnellingssteam van PVB Nederland of een regionale organisatie actief die opereert in opdracht van publieke (gemeenten en provincies) en private partijen (vertegenwoordiging van ondernemersverenigingen) en samenwerkt met onderwijsinstellingen. De aanjagers of projectleiders organiseren in hun opdracht de verduurzaming op bedrijventerreinen en moeten de juiste vaardigheden meekrijgen om kansen op het gebied van groenblauw te signaleren en benutten. Daarnaast is het

wenselijk dat de aanjagers van PVB Nederland/het regionale team worden voorzien van de Toolbox, formats, sjablonen (van bijvoorbeeld samenwerkingsovereenkomsten), goede voorbeelden van werklandschappen om het gesprek daarover te beginnen en krijgen deze aanjagers ook toegang tot de regionale community of practice. Het ontwikkelen van materiaal voor de aanjagers gebeurt in afstemming met PVB Nederland. Voor de periode na 2024 voorzien we in een toegewijde expertpool van een aantal groenambassadeurs en kwartiermakers

Hoe realiseren we de regionale kennisopbouw over vergroening van bedrijventerreinen in 2024 en 2025?

- ✓ Masterclasses en trainingen voor regionale aanjagers
- ✓ Werkbezoeken
- ✓ Bijeenkomsten groene, gezonden en klimaatbestendige bedrijventerreinen

Capaciteitsopbouw in 2024

Hoewel er al verschillende regelingen² zijn voor vergroening van werklocaties is dit nog ruim onvoldoende om de schaa sprong te maken naar 1000 werklocaties. Daarnaast is dit onderwerp meestal geen hoofditem in de aanpak op de bedrijventerreinen. Daarom willen wij met de zwermaanpak hier verandering in brengen. Met de SPUK-regeling van BZK die in april 2024 is ingegaan, hebben regio's enkele tonnen per jaar voor drie jaar lang ten behoeve van het opschalen van de (bestaande) organisatiegraad op een bedrijventerrein bij een gebiedsgerichte aanpak ten behoeve van de verduurzaming. Deze gelden kunnen ingezet worden voor de inzet van aanjagers/projectleiders, die ondersteunen in het organiseren van concrete verduurzamingsprojecten op bedrijventerreinen. Vanuit het programma Werklandschappen van de Toekomst stellen we de aanjagers in staat om de (on) georganiseerde bedrijventerreinen voor te bereiden op de vergroeningsopgave. Ook willen we de aanjagers helpen om via ondernemersverenigingen en parkmanagers de georganiseerde bedrijventerreinen te bereiken met betrekking tot vergroening. Hoe zetten we hier concreet op in?

- Met de procesaanpak zwerm gaan we actief bijdragen aan de plannen die nu worden opgesteld en uitgewerkt

in de provincies om invulling te geven aan deze SPUK-regelingen, met als beoogd resultaat dat in zoveel mogelijk regionale plannen vergroening onderdeel van de scope is.

- Regiodeals zijn investeringsprogramma's die worden afgesloten tussen Rijk en regio's. Hierin is de aandacht veelal ook gericht op de duurzame energievoorziening op bedrijventerreinen. Hierin liggen kansen om de komende jaren al een extra inzet op vergroening te zetten en werk met werk te maken. De 5e en 6e tranche van de regiodeals wordt nu voorbereid. Vrijwel iedere regiodeal gaat op een bepaalde manier over duurzame groei en toekomstbestendigheid van de samenleving en werklocaties, dus het is goed om hierbij aan te haken. In de regiodeals voor Twente en Arnhem/Nijmegen zijn regionale programma's opgenomen voortoekomstbestendige bedrijventerreinen. We verwachten dat in tranche 5 van de regiodeals meer aandacht komt hiervoor en dat hier dus ook de verbinding mee moet worden gelegd voor de opschaling. Vanuit de procesaanpak zwerm zullen we waar dit kan (en waar wij betrokken zijn) zorgen dat er 'groene' realisatieprojecten in de regiodeals tot stand komen.

Hoe realiseren we de regionale capaciteitsopbouw over vergroening van bedrijventerreinen in 2024 en 2025?

- ✓ Vergroening waar mogelijk onderdeel maken van regionale plannen
- ✓ Groenplannen bedrijventerreinen onderdeel van regiodeal maken

² Mia/vamil, lokale ondernemersfondsen (of een BIZ), SLL

4. Vraaggericht ondersteunen

Een op de drie werkende Nederlanders pendelt dagelijks naar een bedrijventerrein. Bij klimaatstresstesten scoren deze terreinen meestal slecht op wateroverlast en hittestress. Redenen genoeg om met klimaatadaptatie aan de slag te gaan. Toch komen initiatieven daartoe vaak moeizaam van de grond. Bedrijventerreinen zijn een gedeelde verantwoordelijkheid. De terreinen zijn niet alleen van de bedrijven zelf, maar deels ook van de gemeente, de provincie en soms van het waterschap. Ze zijn van iedereen en dus van niemand. Dat werkt vertragend.

Bij de gemeente ligt klimaatadaptatie tot nu toe vaak alleen op het bord van de medewerker die daarover gaat. Terwijl het thema ook bijvoorbeeld de collega's van economische zaken aangaat. Zij schuiven de verantwoordelijkheid vaak terug. Ze beseffen nog niet dat ook zij hier over gaan en dat beleid ook invloed heeft op bijvoorbeeld het vestigingsklimaat. Ondernemersverenigingen vinden

klimaatadaptatie vaak een zaak van de overheid. Nu ligt het initiatief dan ook vooral bij de individuele ondernemer, omdat deze begaan is met het klimaat of bang is voor waterschade. Maar ook die ondernemer weet niet waar hij of zij moet beginnen en wat hij of zij precies kan doen. Tijd dus voor handreikingen en samenwerking.

4.1 Niveaus van vraaggerichte ondersteuning en type vraagstellers

Bij vraaggerichte ondersteuning is er altijd een vraagsteller. Er zijn meerdere partijen of personen die een vraag kunnen stellen en een drietal niveaus van vraaggerichte ondersteuning.

Op de website van Werklandschappen staat een vragenformulier. De ontvangen vragen worden verdeeld onder het betreffende domein.

Wie kunnen er vragen stellen?

- ✓ **Privaat/publiek:**
 - Regio's
- ✓ **Privaat:**
 - Ondernemer
 - Werknemer
 - Vastgoedeigenaar
 - Bedrijventerrein (parkmanager, ondernemersvereniging)
- ✓ **Publiek:**
 - Gemeente
 - Provincie
 - Waterschap

In de zwerm ondersteunen we vraaggericht. Veel (bedrijven) terreinen willen of zijn nu al aan de slag met groene en blauwe maatregelen op bedrijventerreinen. Om hen te betrekken bij de zwerm en te kunnen ondersteunen, werken we in de zwerm aanpak middels vraaggerichte ondersteuning met een flexibele schil van kennis en expertise.

We onderscheiden drie niveaus waarop vragen gesteld kunnen worden:

1. Regio
2. Bedrijventerreinen
3. Bedrijven

In de volgende paragrafen wordt uitgelegd wat je mag verwachten als je een (hulp)vraag stelt aan Werklandschappen van de Toekomst en geven we al diverse tips, tools en handige documenten die jou kunnen helpen bij de stappen die jij wilt zetten in het vergroenen van bedrijventerreinen.

4.2 Werkwijze

Vanuit de zweraanpak ondersteunen we bedrijventerreinen vraaggericht in hun vergroeningsvraag.

Regio's, bedrijventerreinen en bedrijven kunnen de zweraanpak van Werklandschappen van de Toekomst inschakelen en bevragen. Vragen kunnen gaan over bijvoorbeeld:

- Is er onderzoek beschikbaar naar welke beplanting geschikt is voor welk type bedrijventerrein en de relatie met de directe omgeving?
- Ervaringen met extra financiering vanuit de bedrijven voor een 'plus' op groenbeheer openbare ruimte.
- Ervaringen met omgaan commitment van ondernemers in het groenplan (zie het voorbeeld op Flight Forum)
- Het onderhoud van de openbare ruimte van het bedrijventerrein invullen vanuit de parkmanagement organisatie in plaats van de gemeente. Welke ervaringen zijn hier elders in het land mee?
- Als regio willen we werk maken van vergroening op bedrijventerreinen. Welke opties zijn hiervoor, welke ervaringen zijn hiermee in andere regio's en kunnen wij begeleiding hierbij krijgen?

- We hebben als bedrijventerrein net een Green Deal afgesloten. Hierin staat dat we met de leden samen een groenplan willen maken. Kan een coalitiepartner hierbij helpen?
- Ik wil als bedrijf andere bedrijven op het bedrijventerrein meenemen in de vergroeningsplannen en het bedrijventerrein als geheel aanpakken. Waar begin ik?
- In onze regio zijn meerdere bedrijventerreinen bezig met vergroening. Nu willen we van elkaar leren. Kunnen jullie ons helpen bij het organiseren van de eerste bijeenkomst en tips geven?

Werkwijze

De regio's, bedrijventerreinen en kaveleigenaars kunnen via www.werklandschappen.nl/contact of live bij onze bijeenkomsten een hulpvraag stellen. We nemen dan contact met hen op om de vraag zo scherp mogelijk te krijgen.

Na het ontvangen en scherpstellen van de vraag zijn er drie stappen die in gang worden gezet door de regisseurs:

Wat doen we niet?

- ✓ Individuele dienstverlening voor bedrijven
- ✓ De initiatierol op een bedrijventerrein overnemen
- ✓ Een structurele rol innemen op een bedrijventerrein

1. Vraag uitzetten bij maximaal 3 coalitiepartners.
2. De regio, het bedrijf of bedrijventerrein ontvangt binnen 2 weken reactie. Vanuit Werklandschappen beoordelen we de hulpvraag en doen we indien passend 1 tot max. 3 voorstellen voor ondersteuning in een A4.
3. In overleg wordt bepaald welk voorstel in de regio of op het bedrijventerrein uitgevoerd gaat worden en met welke kosten en eigen bijdrage.

Op basis van de verdeling in tabel 2.1 zoeken we de juiste regisseur bij de vraagsteller.

Tabel 4.1: verdeling regisseurs over de regio's

VNO-NCW Midden	LWV	VNO-NCW Brabant en Zeeland	Transitiemakers
Achterhoek	Zuid-Limburg	Hart van Brabant	Alblasserwaard
Amersfoort-Eemland	Noord- en Midden Limburg	Metropoolregio Eindhoven	Drechtsteden
Arnhem-Nijmegen		Noordoost Brabant	Drenthe
Flevoland		West-Brabant	Friesland
Foodvalley		Zeeland	Goeree Overflakkee
Fruitedelta Rivierenland			Groningen
Stedendriehoek			Regio Holland Rijnland
U16			Hoeksche Waard
Twente			Midden-Holland
			Noord-Holland Zuid
			Noord-Holland Noord
			Noord-Veluwe
			Rotterdam-Den Haag
			West Overijssel

Hieronder vind je contactgegevens van de betrokken Werklandschappenregisseurs in deze regio's.

Organisatie	Contactpersoon	E-mail	Telefoon
VNO-NCW Midden	Christian Lorist	lorist@vno-ncwmidden.nl	0651555021
Transitiemakers	Lisa van Hout	lisa@transitiemakers.nl	0625244486
VNO-NCW Brabant Zeeland	Geri Wijnen en Rob Bogman	wijnen@vnoncwbrabantzeeland.nl bogman@vnoncwbrabantzeeland.nl	
LWV	Sjoerd Mooren		

4.3 Vergroening op het regionale niveau

Welke ambitieniveaus of aanpak op vergroening kunnen we beschrijven in onze regionale plannen?

In verschillende regio's en provincies worden plannen gemaakt voor het vergroenen van bedrijventerreinen. We geven in dit document een aantal voorbeelden die je kan gebruiken om in jouw regio hier ambities op te formuleren, maar ook extra investeringen te kunnen doen.

Strategievorming – voorbeeld Zuid Holland

Een duurzaam bedrijventerrein is zo ingericht zodat de belasting op het milieu zo klein mogelijk is. Bijvoorbeeld door het terrein groen en klimaat adaptief in te richten, zo min mogelijk energie te verbruiken, en door energie duurzaam op te wekken. De provincie Zuid Holland bijvoorbeeld wil bedrijventerreinen duurzamer maken en daarmee voorbereiden op de toekomst is. Dit is 1 van de 3 uitgangspunten, ofwel beleidslijnen, van hun [bedrijventerreinenstrategie](#).

Investeren in toekomstbestendige bedrijventerreinen in een regiodeal – voorbeeld Drenthe

In Drenthe is de huidige staat en potentie van de 98 bedrijventerreinen onderzocht op duurzaamheid en gezondheid en fysiek-ruimtelijke en sociaaleconomische aspecten. Op basis hiervan en criteria als schaal, aard van de bedrijvigheid en organisatiegraad zijn de zes bedrijventerreinen als pilot-locatie geselecteerd in de regiodeal die momenteel nog in uitvoering is. Het doel van dit project is het ondersteunen van ondernemers(verenigingen) en parkmanagementorganisaties bij het maken van uitvoeringsplannen voor deze bedrijventerreinen. De aanpak wordt modulair, zodat deze kan worden toegepast op een grote verscheidenheid aan bedrijventerreinen. Ook is het een integrale aanpak, waarin aspecten als economische ontwikkeling, de energietransitie, circulariteit, klimaatadaptatie en digitalisering worden meegenomen. Het project houdt zich ook bezig met het verkennen van landelijke en Europese middelen voor de uitvoering zelf.

Vanuit Werklandschappen van de Toekomst ondersteunen wij vanuit de zwermaanpak regio's die in hun regiodeal aan de slag willen met vergroening van hun bedrijventerreinen.

Overzicht en effecten van maatregelen

Duurzame en gezonde bedrijventerreinen zijn bij uitstek geschikt voor klimaatadaptatie en een natuurinclusieve inrichting. Kleine en betaalbare maatregelen kunnen al een verrassend groot effect hebben. Groen voegt immers waarde toe op allerlei fronten. Denk aan de stijging van werknemerstevredenheid, daling van het ziekteverzuim en een toename van de vastgoedwaarde tot wel 16%. In Gelderland is een mooi overzicht gemaakt van de effecten van verschillende maatregelen en de baten van diverse maatregelen voor toekomstbestendige bedrijventerreinen. Bekijk de brochure: [Vergroenen van bedrijventerreinen \(gelderland.nl\)](#).

Monitoren toekomstbestendigheid bedrijventerreinen

Met meetbare indicatoren kun je de voortgang op weg naar een duurzaam bedrijventerrein monitoren. Communiceren over uitgevoerde maatregelen stimuleert ondernemers om verder te gaan en haken nieuwe ondernemers aan. In de regio Zwolle is een goede opzet te vinden van het monitoren van de toekomstbestendigheid van bedrijventerreinen: [Toekomstbestendige Bedrijventerreinen Regio Zwolle | Tableau Public](#).

Hoe vind ik de juiste expertise op vergroening?

Om de transitie van bedrijventerrein naar een toekomstgerichte, groene, gezonde en klimaatbestendige werklandschappen van de toekomst te realiseren is veel kennis en capaciteit nodig van groenexperts. Dit is een grote uitdaging gelet op de (blijvend) krappe arbeidsmarkt.

De bedrijven die een bij de vergroening van bedrijventerreinen actief zijn, zijn aangesloten bij VHG. Bij VHG wordt een indeling van bedrijven gehanteerd die actief zijn op een of meerdere van de onderstaande domeinen:

- Het Levende Gebouw (dak- en gevelbegroening, interieurbeplanting)
- Openbaar Groen
- Tuinen

Elk van deze domeinen heeft raakvlakken met Werklandschappen, maar met name de bedrijven die actief zijn in het domein Openbaar Groen, zijn bedrijven die naar een bedrijventerrein als geheel kijken.

Op de website van VHG staat een ledenzoeker, waarbij ook op 'domein' gezocht kan worden: <https://www.vhg.org/ledenzoeker/default.aspx>

Wat is het beste moment om te starten met vergroening van bedrijventerreinen en welke koppelkansen zijn er?

Je kunt een bedrijventerrein het beste vergroenen als je al van plan was om het te herstructureren of als je een nieuw bedrijventerrein aan het ontwikkelen bent. Dat zijn de momenten waarop je voor een fundamenteel andere aanpak en indeling kunt kiezen. Die momenten zijn bovendien een mooie kans om meerdere doelen tegelijk aan te pakken.

In bijgevoegde brochure staan een aantal mooie voorbeelden van hoe je dit aanpakt en de koppelkansen die dit biedt: [Brochure tijdelijke natuur bedrijventerreinen en biodiversiteit](#).

Is er een profiel van een groenexpert/ programmamanager vergroening werklocaties?

Bij de vergroening van bedrijventerreinen kunnen marktpartijen kiezen voor verschillende rollen. Noodzakelijke kennis en vaardigheden van de groenexpert zijn dan ook afhankelijk van die rol die men in de keten wil vervullen. Onderstaand de keten, met de mogelijke momenten voor een groenexpert om in te stappen.

0. Ambitiefase
1. Initiatieffase
2. Planontwikkeling
3. Planuitwerking

4. Projectvoorbereiding
5. Projectuitvoerig
6. Projectoverdracht
7. Beheerfase

- In de ambitiefase: adviseren en input leveren bij de visieontwikkeling rond de (door)ontwikkeling van het bedrijventerrein;
- In de initiatieffase: meedenken en adviseren over de kaders van het project;
- In de planontwikkeling: betrokkenheid bij het ontwerp van vergroening;
- In de planuitwerking: betrokkenheid bij de concrete uitwerking van het ontwerp van vergroening;
- In de projectuitvoering: bieden van efficiënte uitvoeringscapaciteit om het ontwerp te realiseren en vervolgens ook het onderhoud in de beheerfase te doen.

De juiste expertise op het terrein van vergroening is dus afhankelijk van de rol die gevraagd wordt. In die zin zijn er dus meerdere 'groenexperts' die allen hun specifieke set van competenties hebben.

In het algemeen kan wel gezegd worden dat een groenexpert die vooraan in de keten actief is/wil zijn, over specifieke kennis en vaardigheden zal moeten beschikken. Het gaat hier in hoofdlijnen om:

- **Kennis over de waarden/functies van groen** groen in relatie tot de maatschappelijke uitdagingen (water, biodiversiteit, gezondheid, etc.).
- **Visieontwikkeling en -communicatie:** Het vermogen om een duidelijke en inspirerende visie te formuleren en te communiceren die alle belanghebbenden motiveert en richting.
- **Strategische partnerschappen:** Het identificeren, aangaan en onderhouden van strategische samenwerkingen om gezamenlijke doelen te bereiken.
- **Stakeholdermanagement:** Het identificeren en beheren van de belangen en verwachtingen van de betrokken stakeholders.
- **Adviesvaardigheden:** Probleemanalyse, oordeelsvorming, klantgerichtheid, kwaliteitsgerichtheid, omgevingsbewustzijn, overtuigingskracht en besluitvaardigheid.

We hebben een concrete hulpvraag, kunnen we ondersteuning krijgen?

Ja dat kan. Regio's of regionale samenwerkingsverbanden die tot doel hebben om bedrijventerreinen te verduurzamen kunnen wij helpen bij bovenstaande thema's. Stel je vraag via www.werklandschappen.nl.

4.4 Vergroening op het bedrijventerrein

Een op de drie werkende Nederlanders pendelt dagelijks naar een bedrijventerrein. Bij [klimaatstresstesten](#) scoren ze meestal slecht op wateroverlast en hittestress. Redenen genoeg om met klimaatadaptatie en vergroening aan de slag te gaan.

Ondernemen en een groene omgeving gaan prima samen. Groen kan worden ingepast in ruimtes die nu geen functie hebben, zoals langs gevels en hekken. Met kleine

maatregelen kun je al een verrassend groot effect bereiken.

Een groener bedrijventerrein zorgt voor:

- Uitstekende werklocatie
- Hogere productiviteit
- Aantrekkelijk werklocatie
- Prettige werkomgeving voor werknemers en klanten
- Aantrekken en vasthouden personeel
- Lager ziekteverzuim
- Koploper in sector
- Langetermijnrendement
- Minder energiekosten voor koelen van gebouwen
- Kosten voor personeel verminderen
- Waardestijging vastgoed
- Waardestijging woningen
- Geestelijke en fysieke gezondheid werknemers
- Vestigingsklimaat
- Betere uitstraling en imago
- Minder hittestress, droogte en wateroverlast
- Leefgebied voor planten en dieren
- Verbeterde uitstraling van het bedrijf en het bedrijventerrein

Waar begin ik?

Ambities formuleren

Een doel verwezenlijken begint bij het vastleggen van ambitie. Duurzaamheid en klimaatadaptatie zijn erg brede thema's waar we allemaal mee aan de slag moeten. Voordat stappen gezet kunnen worden is het fijn om ambities te formuleren. Op welke thema's wordt gefocust en hoe hoog leggen we de lat? Dit onderdeel biedt handvatten voor het proces van mobilisatie en ambitievorming voor het verduurzamen en klimaatadaptief maken van een bedrijventerrein. Dit zijn zowel procesmatige stappen als concrete tools. Neem een kijkje op deze [pagina](#) voor voorbeelden hoe je dit doet.

Hoe zet je een werkgroep op?

Soms lukt het niet om veel bedrijven te enthousiasmeren. Ondernemers zien de noodzaak niet of hebben andere dingen te doen, namelijk: ondernemen. In dat geval kan het helpen om met een kleine kopgroep aan de slag te gaan. Zo kun je sneller stappen zetten en toch vooruitgang boeken. Zodra de eerste successen behaald zijn, willen ongetwijfeld meer ondernemers aanhaken. Want: zodra er één schaaft over de dam is, volgen er meer.

Tips van BIT (Bedrijvenpark Twentekanaal)

- ✓ Kies voor een integrale programmatische aanpak, met daarin vakgroepen: energie, mobiliteit en natuur
- ✓ Benut koppelkansen tussen de vakgroepen
- ✓ Vraag het meerjaren onderhoudsplan (MJOP) op bij de gemeente en koppel je vergroeningsambitie aan het onderhoud dat toch al plaatsvindt
- ✓ Houd laagdrempelig en structureel contact met de gemeente en provincie

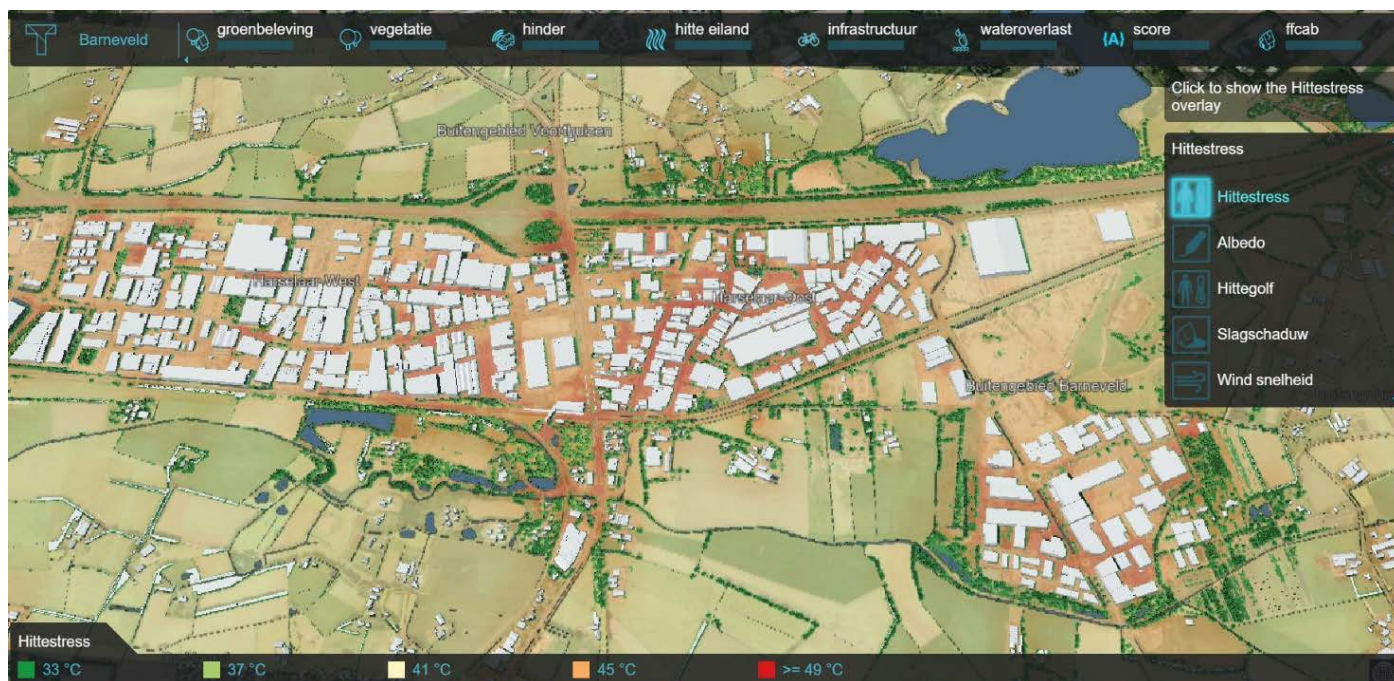
Nulmeting van je bedrijventerrein

Gedurende het proces kan de behoefte ontstaan om een nulmeting uit te voeren. De nulmeting beoordeelt de huidige situatie van het bedrijventerrein of bedrijfskavel. Door de resultaten van de nulmeting te vergelijken met de ambitie krijg je inzichtelijk hoe groot de duurzaamheidsstap is die gezet moet worden. Daarnaast helpt een nulmeting om kansen en maatregelen te signaleren voor het ontwerp. In het processchema van dit handboek voer je een nulmeting uit na het formuleren van de ambitie. Deze volgorde is niet leidend. De nulmeting kan op elk moment in het proces uitgevoerd worden. Het is bijvoorbeeld ook mogelijk om een nulmeting uit te voeren voor het bepalen van een ambitie, zodat de nulmeting helpt om een realistische ambitie te formuleren. Je kan zelfs een nulmeting gebruiken om de urgentie te benadrukken en hiermee partijen te motiveren.

Voor het uitvoeren van een nulmeting kan je een NL Omgevingsscan registreren op het platform Register Duurzame Leefomgeving. Op basis van de meest actuele geodata geeft de NL Omgevingsscan inzicht in hoe biodivers, klimaatbestendig en gezond een terrein is. Dit is een nieuw product van NL Greenlabel. De NL Omgevingsscan is een standaard onderdeel van het NL Gebiedslabel of NL Terreinlabel, maar het is ook mogelijk dit instrument te gebruiken in combinatie met andere tools.

Ben je benieuwd naar hoe het rapport en het dashboard van je bedrijventerrein eruitziet? Voor Werklandschappen van de Toekomst is een voorbeelddashboard beschikbaar gesteld

Dit dashboard vind je [hier](#). Ook zijn er voorbeeldrapporten in te zien. Die vind je [hier](#).

De kosten en baten en de aanpak van vergroening

Vergroenen draagt bij aan het biodivers, klimaatadaptief en gezond maken en houden van bedrijventerreinen, maar is nog niet standaard. De uitdaging is om het als nieuw normaal te integreren in werkwijzen en procedures van alle betrokken partijen. Om te komen tot versnelling van het vergroenen van bedrijventerreinen is het goed om te analyseren waarom het nu nog niet vanzelf gaat.

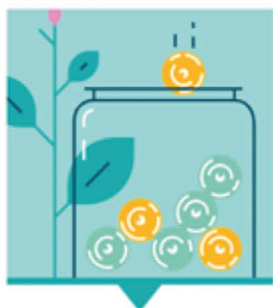
De technische en fysieke mogelijkheden voor vergroening van bedrijventerreinen zijn ontwikkeld en beschikbaar. Echter, deze zijn niet altijd bekend bij de initiatiefnemers (gemeente, ondernemers, eigenaars en/of investeerders). Ook zijn de adviseurs van de vele benodigde disciplines niet altijd volledig actueel bijgeschoold. Bij veel van de partijen ontbreekt vaak nog het handelingsperspectief: het besef dat zij zelf kunnen bijdragen aan vergroening.

Voordat ondernemers, parkmanagement, andere partijen op bedrijventerreinen reageren op risico's en kansen, moeten ze eerst de risico's en kansen herkennen en erkennen. Daarna zijn er nog een aantal drempels tot aan realisatie. Van praktische vragen over hoe en wat, tot en met een moment om daadwerkelijk over te gaan tot realisatie. Daarna zijn beheer en onderhoud belangrijk voor behoud en om als goed voorbeeld te werken voor de omgeving.

Kosten en baten als gespreksonderwerp en het vinden van financiering

Het biodiverser, groener en klimaatadaptief maken van een bestaand bedrijventerrein gaat (nog) niet vanzelf. Dit wordt onder andere veroorzaakt doordat de baten en de kosten bij verschillende partijen liggen én vaak onevenredig verdeeld zijn in de tijd. De kost gaat voor de baat uit. Via deze [pagina](#) bieden we een overzicht van de opgave en kansrijke financieringsmodellen met de inzichten die er nu zijn.

Fondsen

Subsidies

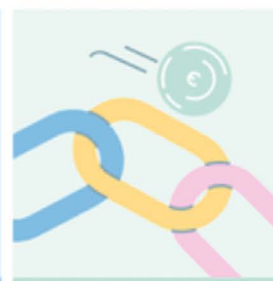
Leningen

Belastingvoordeel

Constructies

Ga in gesprek over de herverdeling van de kosten en baten over de partijen en in de tijd. Bepaal daarin de gewenste samenwerkingen: wat wordt collectief, wat groepsgewijs en wat individueel opgepakt? Welke partijen zijn nodig voor (ieder deel)project? Hiervoor is vaak een meer uitgewerkte businesscase nodig, bijvoorbeeld per deelgebied op kostendrager. De studie van Rebel op het Haagse ZKD-terrein geeft enkele handvatten voor de gesprekken.

Werklandschappen van de Toekomst ontwikkelt een tool om de kosten, baten en baathebbers van vergroening van een bedrijventerrein inzichtelijk te maken. Deze tool wordt beschikbaar gesteld voor alle bedrijventerreinen die dit willen gebruiken.

Planvorming en realisatie

Hoe het bedrijventerrein vergroend kan worden en voor welk ontwerp je kiest, is van vele factoren afhankelijk. Het [platform voor klimaatadaptatie](#) (provincie Brabant) en de site van www.bouwadaptief.nl (provincie Zuid-Holland) geven een mooi overzicht van mogelijke maatregelen op bedrijventerreinen, waar ook gefilterd kan worden op mate van inzet en kosten, locatie (eigen perceel of openbare ruimte) en thema's.

Overzicht van ontwerpmogelijkheden

- [Brochure Hoe vergroenen we bedrijventerreinen \(Gelderland\)](#)
- [Handreiking duurzame bedrijventerreinen \(VNO-NCW\)](#)
- [Waar begin je met klimaatadaptatie op een](#)

[bedrijventerrein?](#)

- [Hoe kun je alle partijen betrekken bij klimaatadaptatie?](#)

Overzicht van kansen en maatregelen

Er bestaan al veel overzichten van technieken voor mogelijke maatregelen. Daarom focussen we hier niet op de mogelijke maatregelen, maar op de kansen in het proces. Bij het realisatieproces voor biodiversiteit, groen en klimaatadaptatie zijn vele partijen betrokken: de huurder, de eigenaar, het bouwbedrijf/de installateur, de overheid voor wet- en regelgeving en de gemeente als bevoegd gezag en als eigenaar. Kijk voor meer informatie op deze [pagina](#).

Inspiratie: Vergroening op terrein niveau

De bedrijvenvereniging van bedrijventerrein de Beverkoog wil een transitie maken naar het groenste en aantrekkelijkste bedrijventerrein van Noord-Holland. Tijdens deze transitie zullen ze overgaan van een bedrijventerrein naar een bedrijvenpark. Lees meer op [Bedrijvenpark de Beverkoog wil vergroenen - Groen Kapitaal](#).

Inspiratie: Collectieve aanpak vergroening van kavels

We willen allemaal dat de plek waar je onderneemt aantrekkelijk is voor bezoekers, maar ook voor werknemers. Dat dit concreet en snel kan bewijst Stichting Arnhemse Bedrijventerreinen (StAB). Samen met de gemeente en provincie realiseerden zij groene entrees van de bedrijventerreinen. En op ieder bedrijventerrein zijn er al ondernemers die op hun perceel met flinke subsidie vergroend hebben. Kijk op [Groen is doen - Stichting](#)

Arnhemse Bedrijventerreinen (stab-arnhem.nl) hoe zij dit doen.

Innovaties toepassen

In de Innovatiedatabase vind je een verzameling van innovatieve en succesvolle praktijkvoorbeelden. Of het nu gaat om slimme energiebesparingen, een gezonde werkomgeving, samenwerkingsvormen of het voorkomen van wateroverlast of hittestress, je vindt hier de praktijkvoorbeelden die passen bij jouw situatie. In de database vind je ook de geleerde lessen, handige documenten en contactpersonen. Zo kun je de keuzes maken die passen bij jouw werklandschap. Samen bouwen we aan groene, gezonde en toekomstbestendige bedrijventerreinen! Nieuwsgierig? Kijk dan [verder](#).

Procesbegeleider

Een procesbegeleider is onontbeerlijk in de transitie naar een toekomstgericht, groen en gezond bedrijventerrein. Ben je als gemeente of bedrijventerrein op zoek naar een [procesbegeleider](#)? Op de website van Werklandschappen van de Toekomst vind je een rolbeschrijving van waar een ijzersterke procesbegeleider aan moet voldoen. Kun je hulp gebruiken in de zoektocht naar de juiste persoon? Stel je vraag via het invullen van [contactformulier](#).

We hebben een concrete hulpvraag, kunnen we ondersteuning krijgen?

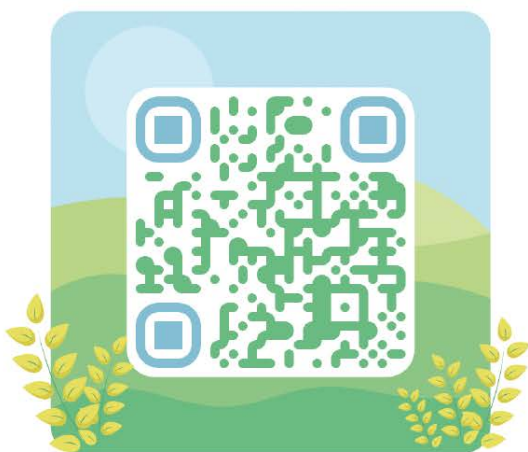
Ja dat kan. Regio's of regionale samenwerkingsverbanden die tot doel hebben om bedrijventerreinen te verduurzamen kunnen wij helpen bij bovenstaande thema's. Stel je vraag via www.werklandschappen.nl of scan de QR code hieronder. Werklandschappen van de Toekomst biedt steun op maat, ook als jouw provincie (nog) geen Green Deal heeft ondertekend. We hebben een groep kundige mensen beschikbaar voor alle bedrijven en bedrijventerreinen. Deze groep bestaat uit Heijmans, Arcadis, Stichting CLOK, Natuur- en Milieufederaties, NL Greenlabel, Rebel, IVN Natuureducatie, TAUW, Vogelbescherming Nederland en NextGreen. Zij kunnen ondersteunen als je bijvoorbeeld één van deze vragen hebt:

- Wat zijn de kosten en baten van vergroening van mijn bedrijventerrein?
- Wat zijn de voordelen voor een ondernemer?
- Hoe prioriteer ik de ambities die we hebben?
- Hoe begin ik? Kunnen jullie de huidige situatie op het bedrijventerrein in kaart brengen?

We kunnen ondersteunen in bijvoorbeeld het uitvoeren van een nulmeting van de huidige situatie op je bedrijventerrein, of het organiseren van een werksessie met ondernemers, de gemeente en andere belanghebbenden op je bedrijventerrein. Deze sessie is maatwerk, we zorgen ervoor dat deze aansluit op de behoeften.

Je kunt gratis en vrijblijvend gebruik maken van de kennis en expertise van de mensen van Werklandschappen van de Toekomst. Dit aanbod is beperkt. [Neem](#) contact op via werklandschappen.nl/contact.

Waar kan ik ondersteuning vinden?

Soort organisatie *(Vereist)*

Selecteer jouw type organisatie

Naam organisatie *(Vereist)*

Functie *(Vereist)*

Waar kunnen we je mee helpen? *(Vereist)*

✓ Selecteer een optie

- Ik heb een vraag
- Ik heb een aanbod
- Ik wil graag ondersteuning

4.5 Vergroening van je bedrijfspand en -kavel

Het belang en perspectief voor de ondernemer

Mark van Mast, parkmanager van BMD Parkmanagement BV ondersteunt en adviseert bedrijventerreinen in Oost-Nederland. "Ondernemers zijn zeer bereid om te investeren in duurzaamheid", merkt hij. "Maar niet allemaal vanuit het oogpunt van milieu en klimaat. Om ondernemers in beweging te krijgen, moet je ze aanspreken op argumenten die voor hen relevant zijn, zoals risico op wateroverlast, productiviteit van werknemers, of continuïteit van de bedrijfsvoering."

"Een gemiddeld bedrijf zal het niet gauw hebben over klimaatadaptatie", stelt de parkmanager. "Ondernemers ondervinden blijkbaar nog niet zo veel hinder van de hitte op hun terrein, dus ze slaan niet direct aan op klimaatadaptieve projecten. Terwijl gemeenten wel graag zien dat de openbare ruimte op bedrijventerreinen groener en aantrekkelijker wordt. Dat verbetert het imago en helpt bij het behalen van klimaatdoelen. Bovenaan de agenda van veel ondernemers staat wél de krapte op de arbeidsmarkt. Hierdoor verlangen ze naar een aantrekkelijke en inspirerende werkomgeving voor hun medewerkers. Vergroening leidt bovendien tot een lager ziekteverzuim. Als adviseur ga ik met alle partijen op zoek naar een dergelijke gemene deler."

Bekijk [hier](#) een voorbeeld van een voucherregeling zoals de gemeente Deventer gebruikt om ondernemers te stimuleren.

Het belang en perspectief voor de werknemer

Wat soms vergeten wordt, is het perspectief van een van de eindgebruiker van het bedrijventerrein: de werknemers. Rob de Wit van de provincie Zuid-Holland legt in [deze blog](#) uit dat met de komst van een nieuwe generatie de behoefte van de werkplek enorm veranderd. Deze generatie weet hoe slecht het gaat op bepaalde thema's, is veruit het meest technisch tot nu toe en zal altijd kiezen voor flexibiliteit en work-life balance. Kenmerken die nu vaak nog worden weggehoond, maar er straks voor zorgen dat bedrijven geen personeel meer hebben. Het zal steeds lastiger worden om personeel te vinden en te behouden. Nu is slechts 5% van het personeelsaanbod generatie Z, maar dit zal snel toenemen. Het faciliteren van een werklocatie die aansluit bij de behoeften van generatie Z is dé manier om een voorsprong te nemen en je bestaansrecht zeker te stellen. Maar hoe doe je dat? In dit artikel laat Rob zien hoe je werknemers en andere eindgebruikers betreft bij het proces om te komen tot een toekomstbestendig bedrijventerrein.

4.6 Het vinden van de juiste expertise – hoe doen we dat?

Bij vraaggerichte ondersteuning werken we met een pool van experts uit de coalitie.

In afstemming met:

In onderstaande tabel hebben we de kennis- en expertise van de coalitiepartners in de flexibele schil weergegeven.

Stappen toolbox	Coalitiepartners	Wat kunnen deze partners je bieden?
Enthousiasme genereren	• CLOK	Organisatiegraad verhogen.
	• TAUW	Bewustwording creëren bij ondernemers.
	• IVN Natuureducatie	Verbinden van medewerkers met de nieuwe locatie.
	• Arcadis & NextGreen	Sluit aan op en werk samen met programma's zoals Agenda Natuurinclusief, Domein Bedrijventerreinen Arcadis), Samen Klimaatbestendig (Arcadis en NextGreen), SK Werkgroep Klimaatadaptatie met financiële sector en Adaptatie Atelier voor overheden
	• Natuur en Milieufederaties (NMF)	Lokale netwerk bereiken en enthousiasmeren (iedere provincie heeft een federatie), ervaring met het Toolbox kan verder gebracht worden
Een bedrijventerrein helpen ambities te formuleren En vastleggen naar aanpakken in de toolbox.	• NL Greenlabel	Op termijn kun je het label gebruiken.
	• Heijmans	Ervaring met ambities inventariseren en op papier zetten samen met stakeholders.
	• Natuur en Milieufederaties (NMF)	Vanuit eerdere ervaring met het ontwikkelen van een Toolbox
	• Vogelbescherming Nederland	Veel ervaring in het ontwikkelen en promoten van praktisch toepasbare tools en handboeken
Uitvoeren van een nulmeting	• CLOK	Waardebepaling, nulmeting.
	• NMF	Ervaring met een gebiedsnulmeting.
	• NL Greenlabel	NL Omgevingscan als nulmeting
Planvorming / overzicht ontwerpmaatregelen	• Heijmans	Opstellen plannen en visueel maken
	• Arcadis	Ontwerpen met integrale blik en als onderdeel van gezamenlijke proces
Inzicht in kosten en baten van maatregelen	• CLOK	Waardebepaling, nulmeting.
	• TAUW	Kan energietransitie en mobiliteit in kosten uiteenzetten
	• NL Greenlabel/Rebel	Kan energietransitie en mobiliteit in kosten uiteenzetten ook voor maatregelen biodiversiteit/Klimaatadaptatie
	• Heijmans	Kan energietransitie en mobiliteit in kosten uiteenzetten ook voor maatregelen biodiversiteit/Klimaatadaptatie
	• Arcadis	
Realisatie en beheer	• Heijmans	Uitvoerende en beheers-ervaring in de gebouwde omgeving
Monitoring en evaluatie	• NL Greenlabel	Is onderdeel van de labelopzet
Procesbegeleiding	• Heijmans	Is onderdeel van onze werkprocessen in projecten (met partners)
	• Arcadis	Procesbegeleider van samenwerking
	• NextGreen	

Kennis- of expertisegebied	Coalitiepartners	Wat kunnen deze partners je bieden?
Ontwerp	• Heijmans	Heeft ontwerp en uitvoeringskennis bruikbaar voor het ontwerp.
	• IVN Natuureducatie	Heeft ervaring in het inrichten van bijvoorbeeld ommetjes, Tiny Forests (minibossen op bedrijventerreinen).
Faciliteren	• TAUW	Komt tot concrete projecten in sessies.
	• Heijmans	Komt tot concrete projecten in sessies.
	• Arcadis	Komt tot concrete projecten in sessies.
Kennisdelen	• Arcadis	Ervaring via Samen Klimaatbestendig en ervaring in Adaptatie Atelier
	• NextGreen	Vanuit eerdere ervaring met het ontwikkelen van een Toolbox
	• NMF	Vogelbescherming heeft ruime ervaring met het delen van kennis met verschillende doelgroepen, van het algemeen publiek tot professionals en beleidsmakers.
	• Vogelbescherming Nederland	
Integraliteit	• TAUW	Heeft kennis van integraal werken. Vraaggericht, maar wel vanuit de verschillende thema's.
	• Heijmans	Werkt integraal, gevraagd en ongevraagd. Samenwerken in de organisatie maar ook daarbuiten
	• Arcadis	Diverse relevante expertisen in huis. Ook ontwerpers.
	• NextGreen	Global Goals en subdoelen gebruiken bij omgevingsvisie, daarnaast de integrale afweging door financiële instellingen
Co-creatie	• IVN Natuureducatie	Werkt graag iets minder blauw en meer vanuit verbinding. Begeleidt vaak participatietrajecten.
	• Heijmans	Sluit zich hierbij aan. Verbindingen geeft de mooiste resultaten
	• NextGreen	Is de basis van onze projecten en aanpak: verbinden, verdiepen, vernieuwen, versnellen (In lijn met Theory U)
Toetsen toolbox	• CLOK	Heeft al een uitgebreide toolbox
	• NMF	Heeft samen met parkmanagers en ondernemers 7 processtappen geïdentificeerd hoe te komen tot integrale verduurzaming van je bedrijventerrein.
	• NextGreen	Werkgroep bedrijventerreinen met overheden binnen Adaptatie Atelier
Bodem- en watersysteem	• Heijmans	Heeft hier een speciale afdeling voor die vanaf het eerste idee meedenkt over de bodem, ecologie en klimaatadaptatie.

Financiering	• STEC groep	Gezamenlijk project binnen de coalitie i.s.m. Arcadis en Tauw, waar partijen gebruik van kunnen maken.
	• NextGreen	
Ecologie/biodiversiteit	• Heijmans	Heeft hier een speciale afdeling voor die vanaf het eerste idee meedenkt over de bodem, ecologie en klimaatadaptatie.
	• Arcadis	Heeft hier een speciale afdeling voor in huis die vanaf het eerste idee meedenkt over de bodem, ecologie en klimaatadaptatie, plus verbinding met de inzichten uit Collectief Natuurinclusief
Klimaatadaptatie	• Heijmans	Heeft hier een speciale afdeling voor die vanaf het eerste idee meedenkt over de bodem, ecologie en klimaatadaptatie.
	• Arcadis	De mensen van Klimaatadaptatie zijn al betrokken bij Werklandschappen van de Toekomst
Lokaal netwerk	• NMF	NMF is een netwerkorganisatie, met lokale en regionale netwerken.
Innovatieve contractvormen	• Heijmans	Heeft kennis van innovatieve contractvormen vanuit uitvoeringskennis, doen zelf ook innovaties en werken mee in Living Labs.
Opleiden aanjagers	• CoE	HBO's zijn graag betrokken bij het trainen van de aanjagers en samenstelling toolbox/portfolio, naast deelname aan en voorbereiding van regionale CoP's
	• Heijmans	Veel interne opleidingen t.b.v. kennisoverdracht
Community of Practice	• CoE	HBO's zijn graag betrokken bij het trainen van de aanjagers en samenstelling toolbox/portfolio, naast deelname aan en voorbereiding van regionale CoP's
	• NextGreen	Veel ervaring met het opzetten en faciliteren van succesvolle CoP's. Kan eventueel strategisch meedenken en verbinding leggen met de landelijke CoP aanpak.
	• Vogelbescherming Nederland	Heeft veel ervaring in het ophalen en delen van kennis met verschillende doelgroepen

5. Coming up: vouchers voor vergroening

5.1 Voucherregeling als onderdeel van de Green Deals

Ten minste 150 bedrijventerreinen worden in staat gesteld om hun eigen groenvisie en financieringsplan te ontwikkelen. Hiervoor worden vouchers ter waarde van ten minste € 15.000 voor de procesondersteuning ter beschikking gesteld. Deze vouchers worden overeengekomen in Green Deals met alle provincies, dus ook de provincies die een Green Deal pakket C ondertekenen. De voucherregelingen worden samen met de provincies ingericht. Bij de Green Deals met provincies sluiten we zoveel mogelijk aan bij bestaande programma's voor de ondersteuning van bedrijventerreinen. De vouchers sluiten ook zoveel mogelijk aan bij bestaande subsidieregelingen in de provincies.

De vouchers kunnen worden ingezet voor procesondersteuning ten behoeve van het opstellen van een groenvisie en financieringsplan voor het betreffende bedrijventerrein. Het vouchersysteem treedt vanaf 2025 in werking.

Opzet voucherregeling

Voor de voucherregeling willen we landelijk aan de slag met de campagne De Groene Karavaan. Tijdens de Groene Karavaan willen we de natuur dichterbij brengen en meer mensen de natuur laten beleven in hun eigen omgeving. Op en rond bedrijventerreinen liggen hier nog veel kansen, en daarom geven we landelijk vervolg aan de Groene Karavaan die in het leven is geroepen door Natuur voor Elkaar in Provincie Overijssel.

De Groene Karavaan is een campagne vanuit Werklandschappen van de Toekomst die samen met de provincies wordt uitgewerkt en uitgevoerd.

Houd de website van Werklandschappen van de Toekomst goed in de gaten over de opening van de vouchers.

6. Regionale Communities of Practice en bijeenkomsten

We jagen in iedere regio waar dat kan de regionale kennisdeling aan, door middel van het aanzetten tot Regionale Communities of Practice (CoP's). De regionale CoP's dienen als lerende multistakeholdernetwerken om de geleerde lessen op de bedrijventerreinen, van zowel binnen als buiten het programma, te delen binnen de regio's. Deelnemers komen in de CoP samen tot generieke en geconsolideerde lessen die vervolgens weer breder te communiceren zijn met andere regio's en binnen de landelijke CoP's en in tools van de Werklandschappen, en relevante kennisontwikkelingen. Publiek-private samenwerking staat centraal in de Communities of Practice.

6.1 Regionale Communities of Practice (CoP's)

Participanten in de regionale CoP's

Voor het aanzetten tot een regionale CoP, dient er energie in de regio te zijn op het thema verduurzaming en vergroening van bedrijventerreinen. In de regionale CoP's zitten regionale actoren die bezig zijn met de bedrijventerreinen. Denk aan parkmanagers, ondernemersverenigingen, ondernemers, ambtenaren van gemeenten en waterschappen, maar ook onderwijsinstellingen in de regio. De bijeenkomsten die we organiseren in de regio's zijn een eerste aanzet om de regionale kennisdeling op het thema vergroening van bedrijventerreinen aan te jagen.

Samenhang met landelijke CoP

Naast regionale CoP's, is er een landelijke CoP. Kennisuitwisseling en borging gebeurt via de ambtelijke vertegenwoordiging in de landelijke CoP richting de regionale CoP's en vice versa. Er zijn goede lijnen met de Innovatiedatabase en de Toolbox.

6.2 Roadshow bedrijven(terreinen)

Roadshow

Samen met PVB Nederland en regionale VNO-NCW verenigingen organiseert Werklandschappen van de Toekomst een roadshow bedrijven(terreinen). Dit zijn bijeenkomsten in de regio's. In deze reeks(en) willen we informatie uitdelen en ophalen: uitdelen waar er concrete handreikingen en 'best practices' zijn, ophalen waar het in de praktijk op vastloopt en ander gereedschap nodig is. Deze sessie is voor alle partijen op en rondom bedrijven(terreinen) die zich bezighouden met het toekomstbestendig maken van bedrijventerreinen en/of kantoorparken én parkmanagers en projectleiders die zich bezig houden met de energietransitie. Daarom roepen wij alle besturen, ondernemers, parkmanagers et cetera op om zich aan te melden. Verduurzaming verdient een integrale aanpak van uw bedrijventerrein. Voor de data van de bijeenkomsten, houd de [website](#) van Werklandschappen van de Toekomst in de gaten.